

Sz. Bíró Zoltán

Oroszország külpolitikája (2012–2016): a nagyhatalmiság kísértése¹

A tanulmány az utóbbi fél évtizedben lezajlott orosz külpolitikai változásokat mutatja be. Az írás a Moszkva számára kulcsfontosságú külpolitika kérdések (ukrajnai válság, szíriai válság, orosz–kínai kapcsolatok, orosz–nyugati kapcsolatok) orosz olvasatának kritikai bemutatása mellett számba veszi a külpolitikai lépések belső politikai és kommunikációs motívumait. Arra a következtetésre jut, hogy napjainkban már az orosz politikai osztály egy része kész elismerni, hogy az az ambiciózus transzformációs kísérlet, amelybe a kilencvenes évek elején belekezdtek, kudarcot vallott, az utóbbi évek kül- és belpolitikáját pedig egyre inkább e felismerés szülte frusztráció határozza meg. Továbbá, hogy Moszkva számára jelenleg fontosabb geopolitikai érdekeinek érvényesítése, mint a nyugattal való viszonyának rendezése.

Kulcsszavak: Oroszország, Putyin, külpolitika, ukrajnai válság, szíriai válság, orosz–kínai kapcsolatok, orosz–nyugati kapcsolatok

Sz. Bíró Zoltán: Russia's Foreign Policy (2012–2016): The Temptation of Being a Great-Power

The study shows Russian foreign policy changes in the last half decade. Besides discussing the key foreign policy issues (the Ukrainian crisis, the Syrian crisis, Russian-Chinese relations, and Russian-Western ties) that are important for Russia, the article takes into account the internal political and communication motives of foreign policy actions as well. The paper concludes that nowadays some of the Russian political elite are ready to admit that the ambitious transformation experiment that began at the beginning of the 1990s has failed, and the foreign and internal politics of recent years have been dominated by the frustration of this recognition. In addition, it is more important for Moscow to exercise its geopolitical interests this time, than to settle its relationship with the West.

Keywords: Russia, Putin, foreign policy, Ukraine crisis, Syrian crisis, Russian-Chinese relations, Russian-Western relations

Orosz nézőpontból a vizsgált időszak legjelentősebb külpolitikai fejleményei kétségtelenül Ukrajnával voltak kapcsolatosak. Moszkva számára a kijevi történések kül- és belpolitikai okokból egyaránt fontosak voltak. Az előbbi tekintetében azért, mert a Kreml tisztában volt azzal, hogy legfontosabb politikai projektje, az Eurázsiai Gazdasági Szövetség létrehozása Ukrajna nélkül komolytalan vállalkozás. Ha a posztszovjet térség, Oroszország utáni legfontosabb állama nem csatlakozik a Moszkva irányította szervezethez, akkor az jelentéktelenné válik. Az ukrajnai fejlemények belpolitikai szempontból is foglalkoztatták Moszkvát. Putyin és környezete ugyanis tudatában volt annak, hogy nyugati szomszédjának sikeres

¹ A tanulmány a KÖFOP 2.1.1-VEKOP-15-2016-00001 „A közszolgáltatás komplex kompetencia, életpálya-program és oktatás technológiai fejlesztése” című projekt keretében készült.

demokratizálódása olyan példa lehet az oroszországi politikai közösség számára, amely veszélyt jelenthet autokratikus hatalomgyakorlására.

Moszkva és az ukrajnai válság

Az ukrajnai válság korai szakaszától világos volt, hogy Moszkva minden rendelkezésére álló politikai és gazdasági eszközt megragad annak érdekében, hogy érdekövezetében tartsa a posztszovjet térség legfontosabb államát. Ennek jelei már 2013 nyarán megmutatkoztak. Az orosz elnök július végén Kijevbe látogatott, ahol részt vett azon az ünnepségen, amelyen megemlékeztek a kereszténység felvételének 1025. évfordulójáról. Putyin mind a helyszínt, mind az alkalmat megfelelőnek tartotta arra, hogy emlékeztesse ukrán vendéglátóit és az ugyancsak vendégként jelenlévő belorusz delegáció tagjait a három keleti szláv nép közti rokonságra, nyelvi és felekezeti közelségükre, szoros történelmi kapcsolataikra.² Az együttműködésre felszólító beszéde azonban nem tartotta vissza attól, hogy néhány héttel később jóváhagyja Moszkva Ukrajnával szembeni vámháborúját, ami két hónap alatt közel 4 milliárd dolláros veszteséget okozott Kijevnek.³ Az orosz eszköztár azonban ennél jóval gazdagabb volt. Moszkva már ekkor elkezdett nyomást gyakorolni nyugati szomszédjára a gázszállítások felfüggesztésével, az elmaradt gázszámlák kifizetésének sürgetésével.⁴ Ezzel párhuzamosan csábítani is próbált. Felelős orosz politikusok sora vetette fel, hogy Ukrajna a vámunióhoz, majd az Eurázsiai Gazdasági Szövetséghez történő csatlakozásával olyan kedvezményekhez juthatna, amelyek évente többmilliárd dolláros megtakarítást eredményeznének.

Ezek a 2013 őszen végrehajtott manőverek végül – még ha csak átmenetileg is – sikerrel jártak. A kijevi kormány november 21-én – mindössze nyolc nappal a hivatalos esemény előtt – bejelentette, hogy elhalasztja az ország EU-val kötendő társulási szerződésének aláírását. Moszkva ekkor érezhette először, hogy győzött, így joggal gondolhatta úgy, hogy Ukrajna egyelőre ott marad, ahol addig is volt, az Oroszország és az Európai Unió közti politikai térben. Ám rövid időn belül csalatkoznia kellett. Az ukrán társadalom egy része ugyanis nem hagyta annyiban, és az aláírás elhalasztása miatt azonnal tiltakozni kezdett.⁵ A váratlan kormányzati bejelentés nyomán az ukránok többsége nem alaptalanul érezhette úgy, hogy becsapták őket. Annál is inkább, mert a hivatalos álláspont az utolsó pillanatig aláíráspárti volt. A bejelentés előtt sem az elnök, sem a kormány nem adta jelét annak, hogy korábbi álláspontjának felülvizsgálatára készülne. Vagyis joggal remélhette az ukránok többsége, hogy a már 2012-ben parafált szerződést az eredeti terveknek megfelelően 2013 novemberében aláírják. De nem ez történt. Mégpedig azért nem, mert Moszkva erőteljes nyomást gyakorolt Kijevre.

Miután az ukrán kormányfő, Mikola Azarov bejelentette a társulási szerződés aláírásának elhalasztását, kijeviek tizezrei kezdtek el tüntetni. Kezdetben békésen folyt a tiltakozás.

² Путин объявил о духовном единстве России и Украины, которое сильнее любых властей, [online], 2013. 07. 27. Forrás: Newsru.com [2017. 05. 11.].

³ Алексей Рыбников: Украина сторонится России, [online], 2013. 08. 20. Forrás: Utrou.ru [2017. 05. 11.].

⁴ «Газовые» конфликты между Россией и Украиной, [online], 2013. 10. 29. Forrás: RIA Novosty [2017. 05. 11.].

⁵ Доминик Толксдорф: ЕС, Россия и Восточное партнерство: новая динамика отношений при новом правительстве в Германии? [online], 2014. 02. 20., 9. o. Forrás: IFRI [2017. 05. 11.].

A tüntetők a következő napokban, bár egyre kisebb számban, folyamatosan kinn maradtak az utcákon, egy részük – főként diákok – még éjjel is. A békés fázisnak az után lett vége, hogy november 29-e éjjelén az ukrán belbiztonsági erők elkezdtek erőszakkal távozásra kényszeríteni azt a 200-250 békésen tüntető diákot, akik a városközpontban éjszakázva folytatták tiltakozásukat.⁶ A hatalom példátlanul durva fellépése és a Janukovics-rendszerrel szemben érzett egyre növekvő gyűlölet másnap, november 30-án 700 ezer embert vitt ki Kijev utcáira. Az ukránoknak láthatóan elégük lett abból, hogy a Janukovics-rendszer nemcsak korrump és nepotista, nemcsak arra alkalmatlan, hogy az országot hatékonyan kormányozza – miközben kész a társadalom megkérdése nélkül az európai közeledésről lemondani –, de attól sem riad vissza, hogy békés tüntetőket veretessen meg. Ez így együtt még a sokat megélt ukránoknak is tűrhetetlen volt.

Moszkva a tömegtüntetés ellenére sem adta fel, és tovább folytatta politikai manőverezését. Putyin és környezete meg volt győződve arról, hogy az akkor már másfél éve recesszióban lévő Ukrajna vezetése megvásárolható. Ezért a Kreml december közepén följajánlotta Janukovicsnak, hogy harmadával csökkenteni az Ukrajnának szállított földgáz árát, és hajlandó rendkívül alacsony hozam mellett 15 milliárd dollárért ukrán állampapírokat vásárolni.⁷ Mindez felettébb vonzó ajánlatnak tűnt. Ukrajna ugyanis már az utcai tiltakozások előtt is csak magas hozamok mellett tudta állampapírjait értékesíteni. A társulási szerződés aláírásának elhalasztását követően még rosszabb lett a helyzet. Az addigi 7% körüli hozamszint rövid idő alatt 12-13%-ra nőtt, majd a diákok megveretését követően 19%-ra ugrott fel. Eközben az oroszok készek voltak 5%-os hozamért ukrán papírokat venni. Ez valóban nagyon kedvező ajánlatnak tűnt. Ebben a helyzetben Moszkva ismét csak úgy érezhette, hogy győzött, Ukrajna nem megy sehová, marad az EU és Oroszország közti politikai mezsgyén. Ám amikor a két elnök közti megállapodást nyilvánosságra hozták, az orosz vezetésnek újra csatlakoznia kellett. Az utcai tiltakozók, akikhez időközben az ellenzéki pártok vezetői és aktivistái is csatlakoztak, gyanút fogtak. Úgy gondolták, hogy a feltűnően előnyös orosz ajánlat mögött lennie kell valamilyen titkos alkunak. Ellenkező esetben miért lenne ilyen nagyvonalú Oroszország? Miért hitelezne ilyen kedvező feltételek mellett, ha nem azért, mert ellentételezéseként valami fontoshoz jutott? Például ahhoz az ígérethez, hogy Ukrajna kész csatlakozni a Moszkva vezette vámunióhoz, majd az Eurázsiai Gazdasági Szövetséghez.⁸ A Janukovics-rendszer ellenfelei a moszkvai megállapodást eleve gyanakvással fogadták, mert, ahogy fogalmaztak, „ingyen sajt csak az egérfogóban van”⁹ Ezek után hiába utalt át Moszkva még decemberben 3 milliárd dollárt az ukrán állampapírokért, gesztusa nem hatotta meg a tüntetőket.

A Kreml ekkor taktikát váltott. Meggyőzte Janukovicsot és társait, hogy eljött a keményebb fellépés ideje. Az egyre inkább elszigetelődő kijevi adminisztráció megfogadta

⁶ На Майдан Незалежности прибыла милиция в противогазах, хотя власти обещали не разгонять митинг за евроинтеграцию Украины, [online], 2013. 11. 29. Forrás: Newsru.com [2017. 05. 11.].

⁷ Ксения Капустинская: Украина получит от России 15 миллиард долларов, [online], 2017. 03. 29. Forrás: Segodnya.ua [2017. 05. 11.].

⁸ A Kreml hiába tagadta, hogy a két ország vezetői nem tárgyaltak Ukrajnának a Vámunióhoz történő csatlakozásáról, a tüntetők nem hittek Moszkvának. Az orosz hivatalos cáfolatra vonatkozóan lásd: Кремль: Путин и Янукович не обсуждали вступление Украины в ТС, [online], 2017. 07. 12. Forrás: Grani.ru [2017. 05. 11.].

⁹ Яценюк: Рада не одобрит соглашения Януковича с Путиным, [online], 2013. 12. 17. Forrás: Online.ua [2017. 05. 11.].

a moszkvai tanácsot, és január közepén – orosz mintára – represszív törvények sorát fogadtatta el az akkor még politikai támaszát jelentő Radával. A januári rendelkezések kísértetiesen emlékeztettek azokra a törvényekre, amelyeket 2012 nyarán az orosz Duma fogadott el.¹⁰ Már csak a hasonlóság miatt is joggal feltételezhető, hogy erre a lépésre a Kreml bírta Janukovicst. A cél egyértelmű volt: el kellett riasztani a tüntetőket. Meg kellett félemlíteni őket, hogy jobb belátásra térjenek. De nem tértek, sőt, január végére azt is elérték, hogy a parlament visszavonja a két héttel korábban életbe léptetett törvények többségét, tizenegyből kilencet.¹¹ Moszkvában ekkor már nyilván sejtették, hogy a kijevi rendszer a bukás szélén áll, és valamit tenni kell az összeomlás megakadályozásáért.

És ezzel el is érkeztünk a kijevi hatalomátvétel máig legvitatottabb időszakához, ahhoz a 2014. február 18-án kezdődő három naphoz, amikor megindultak a több mint száz ember halálával járó utcai lövöldözések. Az új ukrán hatalom ellenfelei és a Kremlhez közeli moszkvai elemzők azt állítják – bár erre vonatkozó bizonyítékokkal mindeztidáig nem tudtak szolgálni –, hogy nem a Janukovicshoz hű belbiztonsági erők emberei lőttek a tüntetőkre, hanem valamelyik szélsőséges csoport tagjai. Mindezt pedig azért tették, mert szeretnék volna a hetek óta tartó patthelyzetet feloldani. Hogy ebben a történetben mi az igazság, egyelőre nehéz eldönteni. Mindenesetre az új hatalom már rövidebb idővel a Janukovics-rendszer összeomlását követően megkezdte az ezzel kapcsolatos nyomozást. Sőt, 2014 tavaszán az addig összegyűjtött anyagokat Kijev átadta a hágai Nemzetközi Büntetőbíróságnak, miután az új kormány elismerte annak joghatóságát.¹²

A három napon át tartó véres összecsapások után a szemben álló felek megegyeztek arról, hogy ezentúl nem alkalmaznak erőszakot, két napon belül helyreállítják az alkotmány 2004-ben elfogadott változatát, és legkésőbb 2014 végéig előrehozott elnökválasztást tartanak. Janukovics – vagy mert nem érezte magát biztonságban, vagy mert nem volt elégedett a megállapodással, vagy mert abban bízott, hogy a keleti megyék támogatásával még fordíthat a politikai helyzeten – még aznap, bejelentés nélkül elhagyta Kijevet, és az ország keleti részébe távozott. Másnap, 2014. február 22-én a Rada a fővárosból elmenekült elnököt – arra hivatkozva, hogy „alkotmányellenesen felhagyott alkotmányos jogkörének gyakorlásával” – megfosztotta tisztétől.¹³ Néhány nap elteltével a bukott államfő – az ellenállás tétova kísérlete után – az orosz titkosszolgálat segítségével Oroszországba menekült.¹⁴ Ekkor azonban már javában folyt az az orosz művelet, amelynek célja a Krím-félsziget megszállása volt. Ma már azt is tudjuk, hogy az akció nyilvánosság elől elrejtett része még Janukovics elnöksége idején, február 20-án megkezdődött. A fedett művelet először február 26-án éjjelen vált láthatóvá. Ekkor bukkantak fel az azóta csak „zöld emberkékként”, avagy „udvarias géppisztolyosokként” emlegetett orosz katonák, akik az orosz vezérkar Felderítő Főcsoportfőnökségének (GRU) különleges alakulataihoz tartoztak. A Moszkva által csak „önvédelmi erőkként” emlegetett orosz GRU-katonák már február 26-án éjjel

¹⁰ Верховная рада приняла закон об «иностранных агентах», [online], 2014. 01. 28. Forrás: Grani.ru [2017. 05. 11.].

¹¹ Уо.

¹² Украина обратилась в международный трибунал по делу об убийствах на Майдан, [online], 2014. 04. 18. Forrás: Unian.net [2017. 05. 11.].

¹³ Рада отстранила Януковича, [online], 2014. 02. 22. Forrás: Korrespondent.net [2017. 05. 11.].

¹⁴ Глава СБУ рассказал, как и когда Янукович сбежал из Украины, [online], 2014. 04. 05. Forrás: Korrespondent.net [2017. 05. 11.].

elfoglalták a félsziget fővárosában, Szimferopolban lévő parlament és a krími kormány épületét.¹⁵ Másnap illegitim körülmények között felmentették az Ukrajnához tartozó autonóm köztársaság kormányát és annak vezetőjét, majd az utóbbi helyére a félsziget Legfelsőbb Tanácsa – a helyi parlament – új kormányfőt választott.¹⁶ Minderre az orosz katonák gyűrűjében került sor. Ráadásul a képviselők nagy része nem saját akaratából vett részt az ülésen, hanem mert szabályosan begyűjtötték őket.¹⁷ Az „udvarias géppisztolyosok” azonban nem érték be ennyivel. Másnap, február 27-ről 28-ára virradó éjjel már a Krím két polgári repterét, a szevasztopolit és a szimferopolit is körbevették,¹⁸ ezzel párhuzamosan elfoglalták repülésirányítási központját is. Majd átvágták a félszigetet a kontinentális Ukrajnával összekötő optikai kábeleket, megszakítva ezzel a két országrész közti kommunikációt.¹⁹ Minderre még azelőtt került sor, hogy a törvénytelenül megválasztott új krími miniszterelnök segítséget kért volna Moszkvától, és az orosz parlament felsőháza megadta volna az engedélyt az orosz csapatok külföldön történő bevetésére. A Szövetségi Tanács ugyanis ezt a felhatalmazást csak március 1-jén adta meg.²⁰

A február végi krími orosz katonai akció megtette hatását. Az a népszavazás, amit kétszeri időpont-módosítást követően, alig két héttel annak meghirdetése után tartottak meg, a Moszkva által elvárt eredménnyel zárult, és a félsziget elszakadását támogatók fölülményes győzelmét hozta.²¹ Nem is hozhatott mást. A referendum ugyanis választási lehetőségként csak a félsziget korábbi autonóm státuszának helyreállítását, illetve Oroszországhoz történő csatlakozását ajánlotta fel.²² A népszavazás szervezőiben fel sem merült, hogy lehetnek olyanok is, akik a referendum idején fennálló helyzet fenntartását választanák. De a referendum legitimitása körüli legnagyobb problémát mégiscsak az jelentette, hogy arra a megszállás körülményei között került sor. Vagyis Oroszország a nemzetközi jog szabályait áthágva durván megsértette egy vele szomszédos ország szuverenitását. Az Ukrajnában végbement hatalomváltás ugyanis nem adott semmilyen módon felhatalmazást az ország belügyeibe való orosz beavatkozásra. Még az Ukrajnában élő oroszok állítólagos fenyegetettsége sem. Nem mellékesen erre vonatkozó hitelt érdemlő bizonyítékokkal Moszkva azóta sem tudott szolgálni.

Ukrajna szuverenitásának megsértése a legkevésbé sem zavarta az új, illegitim körülmények között megválasztott krími vezetést, és a népszavazás eredményére hivatkozva azonnal kezdeményezte a félsziget Oroszországhoz történő csatlakoztatását. Moszkva – ahol

¹⁵ Ночью неизвестные захватили здание Совмина и крымской Рады, [online], 2014. 02. 27. Forrás: Crimea.comments.ua [2017. 05. 11.].

¹⁶ Премьером Крыма стал лидер партии «русское единство» Аксенов, [online], 2014. 02. 27. Forrás: Interfax [2017. 05. 11.].

¹⁷ Ennek tényét a donyecki szakadárkatonai vezetője, Igor Sztrelkov (Girkin) is megerősítette a «Нейромир-ТВ»-nek 2015. január 23-án adott interjújában. Lásd: Гиркин: «Мы насильно гнали депутатов Крыма голосовать за референдум по отделению от Украины», [online], 2016. 06. 13. Forrás: Youtube [2017. 05. 11.].

¹⁸ Аэропорты Симферополя и Севастополя захвачены вооруженными людьми, [online], 2014. 02. 28. Forrás: Politnavigator.net [2017. 05. 11.].

¹⁹ СМИ: В Крыму отключили телефонную связь и интернет, [online], 2014. 03. 01. Forrás: Novaja Gazeta [2017. 05. 11.].

²⁰ Совет Федерации разрешил Путину ввести войска на Украину, [online], 2014. 03. 01. Forrás: Lenta.ru [2017. 05. 11.].

²¹ A hivatalos adatok szerint a választásra jogosultak 83,1%-a vett részt a népszavazáson. Nagy többségük – a résztvevők 96,77%-a – a félsziget Oroszországhoz történő csatlakozását támogatta. Lásd: В Крыму обнародовали окончательные результаты референдума, [online], 2014. 03. 17. Forrás: Narodnaja Volja [2017. 05. 11.].

²² Референдум в Крыму о статусе автономии (2014), [online], 2017. 03. 16. Forrás: RIA Novosztyi [2017. 05. 11.].

e történet forgatókönyvét írták – meghallgatta kérésüket, és két nappal a referendum után Szevasztopolt és a Krím-félszigetet az Oroszországi Föderáció 84. és 85. szubjektumaként magához csatolta. Putyin a Szövetségi Gyűlés két háza előtt elmondott beszédében ezt a lépést a Krímben élő oroszok védelmével indokolta, miközben az ott élő oroszokat semmiféle atrocitás nem érte.²³ Eközben Moszkva azzal sem törődött, hogy annexiójával nemzetközi kötelezettségvállalásainak sorát szegte meg. Ugyanis nem kevesebb, mint négy nemzetközi dokumentumban vállalta, hogy megóvja Ukrajna területi épségét és tiszteletben tartja határainak sérthetlenségét. Ezt először 1991. december 7-én a Szovjetuniót feloszlató, *Belovezsckaja Pucskában* aláírt *Megállapodás* 5. cikkelyében,²⁴ majd az 1994. december 5-én az orosz elnök által is aláírt *Budapesti Memorandumban*²⁵ vállalta magára. Három évvel később, 1997. május 31-én az ukrán–orosz *Barátsági, együttműködési és partnerségi szerződés* 2. cikkelyében tett hasonló tartalmú nyilatkozatot.²⁶ A dolog érdekessége, hogy a tíz évre szóló megállapodást a lejártakor – alig másfél hónappal a 2008-as nyár végi orosz–grúz háború után – meghosszabbították, anélkül, hogy a szövegen bármit is változtattak volna.²⁷

A Krím anektálása Putyin népszerűségét ugyan hazájában az egekbe emelte, ám meglepetésszerű akciójával az új kijevi vezetést nem tudta tárgyalóasztalhoz ültetni. Moszkva hiába szakította ki Ukrajna területének egy részét, sem Kijev, sem a nyugati hatalmak nem voltak hajlandók Putyinnal Ukrajna jövőjéről tárgyalni. A Kreml ekkor újabb lépésre szánta el magát. Április elejétől elkezdte bujtogatni az Ukrajna keleti részén élő oroszokat.²⁸ Azok egy része hallgatott is a provokátorok agitációjára, de – minden jel szerint – nem elegen. Ezért Moszkva kénytelen volt oroszországi önkénteseket bevetni. Az „orosz világ” olyan fanatikussait, akik készek voltak Ukrajnába menni, fegyvert ragadni és az „elnyomott” oroszokért harcolni. Ezek a főként oroszországi önkéntesekből és kisebb arányban helyiekből álló szakadár csoportok április elején kezdték el akcióikat és foglalták el a két kelet-ukrajnai megye – Luhanszk és Donyeck – több városának közhivatalait. Ám egyik megyében sem

²³ Обращение Президента Российской Федерации, [online], 2014. 03. 18. Forrás: Kremlin.ru [2017. 05. 11.].

²⁴ A megállapodás 5. cikkelye a következőképpen fogalmaz: „A Magas Szerződő Felek elismerik és tiszteletben tartják egymás területi épségét és a Közösség keretein belül a létező határok sérthetlenségét.” Lásd: T. A. Sakleina: Соглашение о создании Содружества Независимых Государств. In: Внешняя политика и безопасность современной России (1991–2002), Moszkvai Nemzetközi Kapcsolatok Állami Intézete; Orosz Nemzetközi Tanulmányok Szövetsége; INO Központ, Moszkva, 2002, 13–16. o.

²⁵ A memorandum 2. pontjában az aláíró országok – Oroszország, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok – megerősítették azon kötelezettségvállalásukat, hogy „Ukrajna területi épségével vagy politikai függetlenségével szemben tartózkodnak az erővel való fenyegetéstől vagy annak alkalmazásától, és hogy semmiféle fegyverük soha nem kerül Ukrajnával szemben alkalmazásra”. Lásd: Меморандум о гарантиях безопасности в связи с присоединением Украины к Договору о нераспространении ядерного оружия, [online], 1994. 12. 21. Forrás: ENSZ [2017. 05. 11.].

²⁶ A szerződés 2. cikkelye kimondja: „A Magas Szerződő Felek az ENSZ Alapokmányában meghirdetett elveknek és az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet Záróokmányában vállalt kötelezettségeknek megfelelően tiszteletben tartják egymás területi épségét és megerősítik a köztük lévő határok sérthetlenségét.” Lásd: T. A. Sakleina: Соглашение о создании Содружества Независимых Государств. In: Внешняя политика и безопасность современной России (1991–2002), Moszkvai Nemzetközi Kapcsolatok Állami Intézete; Orosz Nemzetközi Tanulmányok Szövetsége; INO Központ, Moszkva, 2002, 340–349. o.

²⁷ Действие Большого договора между Украиной и Россией продлено, [online], 2008. 10. 01. Forrás: Grani.ru [2017. 05. 11.].

²⁸ Турчинов объявил о начале антитеррористической операции на юго-востоке Украины, [online], 2014. 04. 07. Forrás: Vesti-ukr.com [2017. 05. 11.].

sikerült annak teljes területét megszerezniük. Felügyeletüket a többszöri orosz katonai beavatkozás után sem tudták a két megye 40%-ánál nagyobb részére kiterjeszteni.

A Kreml az ukrán határ orosz oldalán összevont erőit nyíltan és átfogóan nem merte bevetni. Helyette afféle „szégyellős” háborúba kezdett. A beavatkozásnak azt a formáját választotta, amelyben – állítása szerint – nincsenek jelen orosz reguláris erők. Arra a kérdésre pedig, hogy a szakadárok honnan jutnak egyre bonyolultabb és egyre pusztítóbb fegyverekhez, ráadásul egyre nagyobb számban, kitérően azt a választ adta, hogy azokat az „ellenállók” vagy hadizsákmányként, vagy leselejtezett ócskavasként, vagy eltévedt, esetleg ellopott szerkezetként szereztek meg. Ebben a „szégyellős” háborúban – Moszkva állítása szerint – a fogságba esett orosz katonák soha nem tartoztak az orosz reguláris erőkhöz. Ők kizárólag olyanok voltak, akik már leszereltek, esetleg eltévedtek, vagy épp szabadságukat töltötték.²⁹

Az „*ih tam nyet*”, vagyis az „ők nincsenek ott” taktikája a végtelenségig folytatható lett volna, ha a hivatalos retorika nem találta volna szembe magát azzal a problémával, hogy az otthon maradt hozzátartozók egy idő után elkezdték hiányolni fiaikat. Azok egy része ugyanis „elfelejtett” jelentkezni. Az aggódó rokonok hiába próbálták utánajárni, hogy merre lehetnek szolgálatukat töltő fiaik, sehol sem kaptak erre választ. A hatóságok – élén a hadsereggel – hallgatásba burkolóztak. Egy idő után azonban mégiscsak kezdtek ilyen-olyan hírek terjedni. Például az eltitkolt katonatemetésekről. Egészen 2014 késő nyaráig kellett várni arra, hogy az orosz társadalom egy része szembesüljön azzal, hogy a be nem vallott háborúnak is vannak áldozatai. Ez a felismerés ugyan nem tudta az Ukrajnával kapcsolatos orosz közvélekedést megváltoztatni, de a kiszivárgó hírek mégiscsak kezdtek a hatalom számára egyre kellemetlenebbé válni. A Kreml ezzel a helyzettel hazai közegben még csak-csak elboldogult, hiszen az orosz társadalom többsége még mindig a központi tévécsatornák hír- és vitaműsoraiból értesült a legfontosabb kül- és belpolitikai eseményekről. Egészen más a helyzet a külvilág esetében. Az már olyan közeg, amelyben a Kreml álláspontja nincs kivételezett helyzetben. Az orosz hírszolgáltatók (*RT*, *Szputnik* stb.) ott, a számos versenytárs között hátrányból indulnak, de nem is az a céljuk, hogy igazukról bárkit is meggyőzzenek. Nem ezt tekintik feladatuknak, hanem az elbizonytalanítást. Ezt azonban nem mindig egyszerű elérni. Kiváltképp olyan súlyos incidens esetében, mint amilyen a maláj utasszállító gép lelövése volt. Moszkva nehéz kommunikációs helyzetbe került, mert a szakadárok első örömben még maguknak tulajdonították a gép lelövését, és ezt több internetes fórumon közzé is tették, majd miután kiderült, hogy nem egy újabb ukrán katonai szállítógépet lőtték le, törölték az egészet.³⁰ Ebből a helyzetből kellett valahogy kikeveredni. Azt a taktikát választották, hogy rövid időn belül az események értelmezésének számtalan változatát adták elő, egy pillanatra sem zavartatva magukat attól, hogy néhány hét elteltével ugyanaz a nyilatkozó már egészen mást állít, mint korábban. Az orosz vezérkar például először azzal a verzióval állt elő, hogy az utasszállítót egy ukrán SZU–25-ös csa-

²⁹ A Kreml számos alkalommal fejtette ki, hogy Oroszország nem részese a konfliktusnak, az Ukrajna belső ügye. Lásd: Песков: не стоит преувеличивать влияние Путина на ополченцев Донбасса, [online], 2014. 07. 01. Forrás: RBK [2017. 05. 11.].

³⁰ Террор на высоте. Boeing-777 малайзийских авиалиний упал на территории Украины, [online], 2014. 07. 17. Forrás: Grani.ru [2017. 05. 11.].

tarepülőgép lőtte le.³¹ Miután azonban kiderült, hogy ez a repülőgéptípus csak néhány ezer méter magasságba tud felemelkedni – hiszen arra tervezték, hogy a szárazföldi erők műveleteit támogassa –, elkezdtek megfélemlkezni erről a változatról. Helyette újabb és újabb történeteket gyártottak.³²

Látva ezt az elhúzódozó és sehová nem vezető konfliktust, joggal merülhet fel a kérdés: miért éri ez meg Oroszországnak? Mit akar egyáltalán Moszkva? Miért oly fontos neki Ukrajna? Vagy talán nem is Ukrajna annyira fontos, hanem maga a konfliktus, amely lehetőséget ad nem egy belső probléma elfedésére, látszólagos megoldására? A korai szakaszban Moszkva valószínűleg nem akart mást, csak valamilyen módon megtartani Ukrajnát és becsalogatni a maga által irányított Vámunióba, majd pedig az Eurázsiai Gazdasági Szövetségbe. Kezdetben az orosz vezetés aligha gondolt arra, hogy ehhez kevés lesz a nyomásgyakorlás és csábítás teljes gazdasági és politikai eszköztára. Hosszú időn át kizárólag ezzel a repertoárral élt, hol ízlésesen, hol kevésbé. Később – a Janukovics-rendszer végjátéka idején – „elszakadt a cérna”, és a Kreml már attól sem riadt vissza, hogy erőszakhoz folyamodjék. De miért tette ezt? Miért nem volt engedékenyebb? Az utóbbival valószínűleg többre ment volna, mint ezzel a több mint két éve tartó véres konfliktussal. Valószínűleg azért volt türelmetlen, mert hiányoztak a türelemtanúsítás belső feltételei. A Kreml csak akkor tudott volna „kivárára játszani”, ha az orosz belső viszonyok kellőképpen stabilak, a gazdasági növekedés mutatói pedig megnyugtatók lettek volna. De már rég nem voltak azok.

2011–2012 fordulójától ugyanis egyre több jel utalt arra, hogy az orosz vezetés magatartását a putyini rendszer bel- és gazdaságpolitikájának megannyi sikertelensége, a kudarcok keltette folyamatos frusztráció alakítja. Ha Oroszországra 2013-ban is a politikai rendszer stabilitása, a választásos autokrácia engedékenyebb formája és a gazdaság tartós és lendületes növekedése lett volna jellemző, mint ahogyan Putyin első két elnöki ciklusa idején, 2000 és 2008 között, úgy valószínűleg Moszkva Ukrajnával kapcsolatos magatartása is másképp alakult volna. Mindazonáltal még egy magabiztos, hatékonyan irányított és gyorsan gyarapodó Oroszország is nehéz helyzetben találta volna magát az ukrán állam megroppanásával szembeesülve. Ukrajna ugyanis ott van a közvetlen szomszédságában. Azonban nem egyszerűen csak szomszéd, de a posztsovjettérség Oroszország melletti legfontosabb állama is. Politikai súlya és jelentősége az összes többi utódállamnál nagyobb, miként – a súlyos gondok ellenére – gazdasága is. És akkor még nem beszéltünk a két országot összekapcsoló történelmi, kulturális és nyelvi kötelékekről. Vagyis Moszkva ezekben a válságos, a Janukovics-rendszer összeomlásához vezető hónapokban aligha viselkedhetett volna közönyösen. Már csak azért sem, mert az ukrániai helyzet alakulása több ok miatt is rendkívül fontos volt számára. Nem véletlen, hogy annak menetét minden rendelkezésére álló politikai és gazdasági eszközzel próbálta befolyásolni. Egy ponton túl azonban még ez is kevésnek bizonyult. Abban, hogy Moszkva végső eszközként még az erőszak alkalmazásától sem riadt vissza, elsősorban belső problémái játszottak szerepet. Ezek persze jóval

³¹ Генштаб России: Вслед за Boeing-777 летел украинский штурмовик Су-25, [online], 2014. 07. 21. Forrás: Grani.ru [2017. 05. 11.].

³² A különböző hivatalos és félhivatalos orosz verziók részletes bemutatását lásd: Рейс MH17. Продолжаем расследование, [online], 2015. 10. 25. Forrás: Novaja Gazeta [2017. 05. 11.].

kisebbségek voltak, mint Ukrajna korabeli gondjai, de ahhoz már elég súlyosak, hogy olyan lépésekre készítsék Moszkvát, amelyeket más körülmények között aligha kockáztatott volna meg. Volt azonban egy olyan kérdés, amellyel kapcsolatban a Kreml valószínűleg akkor sem lett volna hajlandó engedni, ha Oroszországban minden a legnagyobb rendben lett volna. Ez pedig Oroszország nyugati szomszédjának NATO-tagsága volt. Ukrajna katonai semlegességének garantálása – tekintettel Oroszország 20. századi történelmi tapasztalataira, a második világháború idején elszenvedett súlyos veszteségeire – Moszkva legitim igényének tűnt mindaddig, amíg a Kreml nem folyamodott erőszakhoz. Ám attól a pillanattól kezdve, hogy anektálta a Krímet, majd elkezdte fellázítani Ukrajna keleti megyéit, ez a kérdés is más kontextusba került, merthogy legitim igényeket sem lehet illegitim módon kikényszeríteni. 2009-ben Putyin még tudta, hogy egyetlen országnak sincs joga saját biztonságát más országok biztonságának rovására megerősíteni. A második világháború kitörésének 70. évfordulóján tartott gdanski beszédében³³ még ezt állította. 2014 februárjában azonban már megfeledkezett erről. Mi változott meg közben?

Mindenekelőtt a rendszer stabilitása. Az Ukrajnával kapcsolatos határozott fellépés, a Krím gyors és áldozatokkal nem járó anektálása kiváló lehetőséget kínált a belső gondok elfedésére, a „nemzeti egység” átmeneti helyreállítására. Minderre pedig azért volt szükség, mert már a 2012-es tavaszi elnökválasztási kampány idején érzékelt lehetett, hogy a Kreml korábbi magabiztossága a múlté. Pedig az igazán komoly gazdasági gondok csak ezt követően jelentkeztek. Valószínűleg a gazdaság romló teljesítményének előérzete már 2011 őszén ott lehetett a levegőben – no meg Putyin íróasztalán –, mert mással aligha lehetne magyarázni az *Eurázsia-projekt* napirendre vételét és a korábbiaknál sokkal erőteljesebb politikai képviselést. Beszédes, hogy Putyin első jelentős, programadónak tekinthető szövege – amely elnökként való visszatérésének 2011. szeptember végén tett bejelentése után alig egy héttel került a nyilvánosság elé – nem másról, mint az Eurázsiai Gazdasági Szövetség létrehozásáról értekezett.³⁴ Már ez az *entrée* is jelezte, hogy Putyin harmadik elnökségének egyik legfontosabb – ha nem épp legfontosabb – célkitűzése az egykori szovjet térség Moszkva irányította újjászervezése lesz. És az is egyértelmű volt, hogy ez a terv csak akkor bizonyulhat életképesnek, ha sikerül annak megnyerni Ukrajnát is. Ez azonban – hiába próbálkozott Moszkva megannyi módon – mégsem sikerült. Ukrajna nélkül pedig az *Eurázsia-projekt* merő fikció. Vagyis az a terv, amely egyfelől az orosz gazdaság gondjainak, másfelől az éveken át hatékonyan működtetett politikai rendszer problémáinak elfedését szolgálta volna, az ukrajnai hatalomváltással szertefoszlott.

A Kreml a Janukovics-rendszer összeomlása nyomán kialakult helyzetet úgy ítélte meg, hogy lépéskényszerbe került. Ha nem tesz semmit, gyengének fog mutatkozni. Ezt Putyin és környezete nagyobb kockázatnak tartotta, mint az ukrajnai erőszakos beavatkozást. Rövid távon be is jött a Kreml számítása. A putyini rendszert ezzel a beavatkozással kétségtelenül sikerült átmenetileg megerősíteni, de ezért Oroszországnak nagy árat kellett fizetnie. A kormányzat továbbra sem tudta megállítani a gazdaság 2012 elejétől tartó

³³ Путин выступил в Польше с речью о Второй мировой войне: Полный текст, [online], 2009. 09. 01. Forrás: Regnum.ru [2017. 05. 11.].

³⁴ Путин, В. В.: Новый интеграционный проект для Евразии – будущее, которое рождается сегодня, [online], 2011. 10. 03. Forrás: Izvesztija [2017. 05. 11.].

lejtmenetét, sőt a teljesítménycsökkenés a korábbiaknál is gyorsabb lett. Ennek következtében az orosz gazdaság a 2015-ös évet már csaknem 4%-os recesszióval zárta. Ez a gazdasági teljesítmény gyengébb volt, mint a 2007-es, és nominálisan már a dél-koreainál is kisebb. Jellemző, hogy míg az orosz gazdaság zászlóshajója, a Gazprom kapitalizált értéke 2008 elején még 365 milliárd dollárt tett ki, és ezzel a világ három legértékesebb vállalata közé tartozott, addig a mai értéke már alig éri el az 57 milliárd dollárt. De még ennél is beszédesebb, hogy a tőzsdére vitt orosz cégek együttes kapitalizált értéke kisebb, mint egyetlen cégé, a Google-é.

Az utóbbi évek gazdasági visszaesése megmutatkozott a társadalmi egyenlőtlenségek gyorsuló növekedésében is. Ma az orosz társadalom leggazdagabb és legszegényebb tíz százalékanak jövedelme között tizenhatszoros a különbség.³⁵ Ha az utóbbi két évben tapasztalt tendenciák fennmaradnak, akkor a jövő év végén a különbség már hússzoros lesz. És akkor még nem beszéltünk arról a súlyos reputációs veszteségről, amit Oroszország csakis magának – mindenekelőtt ukrainai beavatkozásának – köszönhet. Összességében Moszkvát az utóbbi évek Ukrajna-politikája miatt jóval több veszteség érte, mint amennyi előnyhöz az juttatta. E felelőtlen politika káros következményeinek felszámolása nem lesz egyszerű feladat és hosszú évekig tart majd, már amennyiben a Kreml fontosnak tartja a kárenyhítést. Egyelőre azonban nem látszódnak ennek jelei.

Mi a célja Oroszországnak Szíriában?

Moszkva lehetséges szíriai katonai jelenléte azok után vált a világsajtó egyik fontos témájává, hogy 2015. augusztus 31-én egy izraeli portál, az *ynetnews.com* erre utaló információkat tett közzé.³⁶ Putyin már három hónappal korábban, még június közepén, a szentpétervári gazdasági fórumon felszólította Európát és az Egyesült Államokat, hogy fokozzák az Iszlám Állam elleni fellépésüket. Egyúttal bejelentette, hogy Moszkva kész együttműködni a szír kormánnyal, többek között a politikai reformok megvalósítása érdekében.³⁷ Ekkor már sejteni lehetett, hogy Oroszország tartja magát a szíriai polgárháború kezdetétől képviselt álláspontjához, és továbbra is támogatja Bassár el-Aszad rendszerét. Mindezt arra hivatkozva tette, hogy az Iszlám Állammal szemben csak egyetlen erős ellenfelet látott, a szíriai kormányerőket. Moszkva szerint lehet, hogy Aszad is felelős a kialakult polgárháborús helyzetért, de mindez 2015 nyarára másodlagossá vált. Az alapkérdés ugyanis immár az, hogy vagy sikerül az Iszlám Államot felszámolni, vagy a térség a totális káoszba süllyed. Ennek szellemében az orosz elnök diplomáciai offenzívába kezdett. Június végén fogadta Hamid Karzai korábbi afgán elnököt, akivel megvitatta a belső-ázsiai országban kialakult helyzetet, különös tekintettel az Iszlám Állam erősödő afganisztáni befolyására.³⁸ Majd a találkozót követő napon felhívta Barack Obamát, akivel megállapodott arról, hogy a két ország kü-

³⁵ Дарья Панкратова: Разница в доходах населения России продолжает увеличиваться, [online]. Forrás: Gosrf.ru [2017. 05. 11.].

³⁶ Alex Fishman: *Russian jets in Syrian skies*, [online], 2015. 08. 31. Forrás: Ynetnews.com [2017. 05. 11.].

³⁷ Кира Латухина: Страна с запасом прочности. Владимир Путин выступил на Петербургском международном экономическом форуме, [online], 2015. 06. 21. Forrás: Rossziszka Gazeta [2017. 05. 11.].

³⁸ Встречас Хамидом Карзаем, [online], 2015. 06. 24. Forrás: Kremlin.ru [2017. 05. 11.].

lügyminisztere külön találkozáson egyeztetni álláspontját az Iszlám Állam ügyében.³⁹ A megbeszélésre július végén sor is került. Eközben Putyin már pár nappal az amerikai elnökkel folytatott telefonbeszélgetése után hosszasan tárgyalt mind a szír külügyminiszterrel, mind a török államfővel. Mindkét megbeszélés tárgya az Iszlám Állam volt. Az orosz elnök a szíriai külügyminiszternek kifejtette: Moszkva kész közreműködni abban, hogy „a terrorizmus elleni harcban érdekelt országok között konstruktív párbeszéd bontakozzék ki”.⁴⁰ A körvonalazódni látszó nagyszabású terv részleteit Szergej Lavrov augusztus 3-án ismertette azon a háromoldalú találkozáson, amit amerikai és szaúdi partnerével tartott.⁴¹ Az ambiciózus kezdeményezés egy olyan koalíció kialakítását tűzte ki céljául, amely egyesítene az Iszlám Állam ellen harcoló szíriai erőket és azok külső támogatóit. Moszkva elképzelése szerint a koalíció ENSZ-felhatalmazás alapján lépne fel. A terv további részleteit Putyin szeptember 28-án az ENSZ közgyűlésén ismertette.⁴²

Azt az először az izraeliek által felröppentett hírt, hogy Moszkva vadászgépek telepítését tervezi Damaszkusz közelében, az orosz elnöki szóvivő, Dmitrij Peszkov azonnal cáfolta.⁴³ Moszkva a katonai beavatkozást megelőzően láthatóan szeretne volna minél tovább titokban tartani közel-keleti terveit. Egy idő után azonban ez egyre nehezebbé vált. Sorra jöttek a vadászgépek telepítését megerősítő hírek. Az izraeli közlés után a görög külügyminisztérium egy magát megnevezni nem kívánó forrása azt állította, hogy Washington azzal a kéréssel kereste meg őket, hogy ne adjanak engedélyt a Szíriába tartó orosz katonai gépek átrepülésének.⁴⁴ A forrás azt is jelezte, hogy egyelőre nem született az ügyben döntés. Mindazonáltal az amerikai nyomásgyakorlás világossá tette, hogy ekkor már Washington is tudott az orosz tervekről és nem örült azoknak. Utóbb az is kiderült, hogy Moszkva a görögországihoz hasonló engedélyt szeretett volna Bulgáriától is kapni. Szófia azonban csak abban az esetben volt hajlandó a kérés teljesítésére, ha ellenőrizheti a gépek szállítmányát.⁴⁵ Orosz részről azonban ezt a feltételt nem fogadták el. Időközben az is kiderült, hogy Moszkvát különösebben nem lepte meg a bolgár és a görög elutasítás. Sőt, a Kreml nem is aggódott emiatt. Moszkva ugyanis már tudta, hogy Irán megnyitotta légerét a Szíria felé tartó gépei előtt.⁴⁶

Ezekből a hírekből már szeptember közepén egyértelműen kiolvasható volt, hogy Moszkva a fegyverszállításokon túl immár nemcsak instruktorokkal és kiképzőtisztekkel hajlandó segíteni Aszad rendszerét, de kész közvetlenül is bekapcsolódni a harcokba. Azonban továbbra sem volt világos, hogy ez milyen formában, és kik ellen történik majd

³⁹ Телефонный разговор с Президента США Бараком Обамой, [online], 2015. 06. 26. Forrás: Kremlin.ru [2017. 05. 11.].

⁴⁰ Встреча с главой МИД Сирии Валидом Муаллемом, [online], 2015. 06. 29. Forrás: Kremlin.ru [2017. 05. 11.].

⁴¹ О российско-американско-саудовской встрече с участием Министра иностранных дел России С.В. Лаврова, Госсекретаря США Дж. Керри и министра иностранных дел Саудовской Аравии А.Аль-Джубейра, [online], 2015. 08. 03. Forrás: Orosz Külügyminisztérium [2017. 05. 11.].

⁴² Пять главных тезисов Путина на Генассамблея ООН, [online], 2015. 09. 28. Forrás: RIA Novosztyi [2017. 05. 11.].

⁴³ Песков опроверг сообщения об участии России в бомбардировках позиций ИГ, [online], 2015. 09. 02. Forrás: Interfax [2017. 05. 11.].

⁴⁴ Афины заявили о российских поставках грузов в Сирию в обход Греции, [online], 2015. 09. 08. Forrás: Lenta.ru [2017. 05. 11.].

⁴⁵ Wayne Lee: Россия расценивает действия Болгарии и Греции как отказ от суверенитета, [online], 2015. 09. 09. Forrás: Golosz Ameriki [2017. 05. 11.].

⁴⁶ Иран открыл небо для российских самолетов с гумпомощью для Сирии, [online], 2015. 09. 09. Forrás: Argumenti i Fakti [2017. 05. 11.].

meg. Azt sem lehetett tudni, hogy pontosan mi is a célja ezzel Moszkvának. Mindazonáltal már akkor is jól látszott, hogy a Kreml álláspontja következetes. Moszkva ugyanis a válság kialakulásának kezdetétől a kormányerőket támogatta. Ennek több oka is volt. Egyrészt, hogy a közel- és közép-keleti térségben Iránon kívül az Aszad-rendszer maradt az egyetlen Oroszországgal szövetséges, vagy inkább kliens hatalom. Másrészt, itt tartotta meg Moszkva az egyetlen FÁK-térségen kívüli katonai támaszpontját. Miután Oroszország bezárta kubai és vietnami bázisait Putyin első elnöksége idején, a tartúzi kikötő maradt meg egyedül az egykori szovjet belső periférián túli támaszpontként. Jelentősége a Szovjetunió felbomlását követően hosszú időn át meglehetősen csekély volt, ám párhuzamosan azzal, ahogy Moszkva elkezdte fokozni földközi-tengeri aktivitását, újra fontossá vált. A Kreml tisztában volt azzal, hogy a bázis használata csak addig biztosított számára, ameddig az Aszad-rendszer fennáll. Mégsem valószínű, hogy e két ok elég lett volna ahhoz, hogy Oroszország ilyen kockázatos manőverre – katonai beavatkozásra – szánja el magát. Ehhez alighanem két további körülmény meglétére is szükség volt. Egyrészt arra az erős orosz meggyőződésre, hogy az Aszad-rendszer fennállása biztosítja leginkább a Szíriától nem túl távol eső kaukázusi térség stabilitását. A Kreml úgy látta és látja ma is, hogy a rezsim összeomlása az eddigieknél is kaotikusabb helyzetet teremtene; már csak azért is, mert Moszkva szerint Aszad mérsékelt ellenzéke nem elég erős ahhoz, hogy stabilizálni tudja a helyzetet, és hogy az ország nagy részét felügyelete alá vonja. Az orosz vezetés valószínűleg már a beavatkozás megkezdésekor sem gondolta, hogy az Aszad-rendszer hatalmát képes lesz az ország egészére kiterjedően helyreállítani. Ezt lehetett kiolvasni a Kremlhez közel álló külpolitikai elemzőnek, Fjodor Lukjanovnak még az intervenció előtt megjelent írásából.⁴⁷ Ebben a mindig tájékozott szerző annak a véleményének adott hangot, hogy Moszkva, amennyiben valóban katonai műveletekre szánja el magát Szíriában, azt csak egyetlen értelmes cél érdekében teheti meg. Ez a cél pedig nem lehet más, mint – ahogy fogalmaz – egy „alavita Izrael” kialakítása és megvédése. Vagyis 2015 kora őszére szerinte is olyan helyzet alakult ki, hogy Szíria korábbi egysége már nem volt helyreállítható. Egy dolgot lehetett már csak tenni: védelmet nyújtani az ország alaviták lakta részeinek. Ezt Moszkva orosz biztonsági érdekek is tekintette. Ha ugyanis sikerül – gondolták végig a helyzetet a Kremlben –, akkor kialakítható lesz egy olyan területi sáv, amely afféle ütközőzónaként állhatja útját az Iszlám Állam északi terjeszkedésének. A másik valószínű ok, ami miatt Moszkva kész volt Szíria ügyében a téteket emelni, az orosz vezetésnek az a szándéka lehetett, hogy a beavatkozás segítségével megpróbálja magát a nyugat előtt „rehabilitálni”. Putyin és környezete 2015 nyarán úgy kalkulált, hogy Oroszország két módon kerülhet ki a nemzetközi elszigeteltségből. Egyrészt annak következtében, hogy a nyugati hatalmak vele szemben megmutakozó egysége egyszer csak megtörik és értelmét veszti, másrészt pedig annak nyomán, hogy a nyugat egy idő után kénytelen lesz szembesülni azzal a felismeréssel, hogy számára nem Oroszország jelenti a stratégiai fenyegetést, hanem az Iszlám Állam.

Moszkva 2015. szeptember 30-án kezdte el szíriai légitámadásait.⁴⁸ A műveletek elindítása ekkor már nem okozott meglepetést. Korábban is világos volt, hogy a Kreml megkülön-

⁴⁷ Федор Лукьянов: Алавитский Израиль, [online], 2015. 09. 10. Forrás: Gazeta.ru [2017. 05. 11.].

⁴⁸ A szíriai orosz katonai beavatkozás előkészítésének történetét lásd: Сирия. Как это было. Российская авиация перебрасывалась в Ливант заранее, [online], 2015. 10. 02. Forrás: Lenta.ru [2017. 05. 11.].

böztetett figyelemmel követi a szíriai eseményeket. Nyár elejétől pedig már azt is sejteni lehetett, hogy Moszkva készül valamire. Abban, hogy a Kreml végül cselekvésre szánta el magát, nyilván nemcsak az a már korábban említett geopolitikai szempont játszott közre, hogy Oroszország az Aszad-rendszer összeomlásával elveszíthette volna utolsó közel-keleti szövetségét, utolsó posztszovjet térségen kívüli katonai bázisával, az 1971-től bérelt tartúsi hadikikötővel együtt, hanem az is, hogy a putyini politika a 2004-es ukrajnai politikai fordulattól kezdve erős bizalmatlansággal és ellenszenvvel követte a közelebbi és távolabbi környezetében végbemenő hatalomváltásokat. Ezekre a „színes forradalmakra” mint kívülről provokált illegitim fejleményekre tekintett. A hatalomváltások feltételezett külső irányítóinak végső célját pedig a putyini rendszer megdöntésében látta. Az ettől való félelem jól nyomon követhető az elmúlt évtized orosz politikai magatartásában. Első jele már 2005-ben megmutatkozott, amikor az ukrajnai „narancsos forradalmat” követően Oroszországban elrendelték a már működő civil szervezetek és alapítványok újragisztrálását és pénzügyi ellenőrzésük megszigorítását.⁴⁹ Minderre még akkor került sor, amikor az orosz gazdaság – köszönhetően a Moszkva számára rendkívül kedvező globális energia-konjunktúrának – valósággal szárnyalt, Putyin népszerűsége pedig az egekben volt. Ennek ellenére a Kreml már akkor fontosnak tartotta, hogy felkészüljön arra a helyzetre, amikor majd szembe kell szállnia a vele elégedetlen utcai tüntetőkkel. Amiatt, hogy ne csak a rendfenntartó erőknél kelljen majd fellépniük, elkezdte megszervezni azokat az utcai „szabadcsapatokat”, amelyek majd fenntarthatják azt a hamis képzetet, hogy a Kreml válsághelyzetben is jelentős társadalmi támogatottságot élvez.

A „színes forradalmaktól” való félelem következő látványos megnyilatkozása az „arab tavasz” fejleményeihez kapcsolódott. A még 2010 végén Tunéziában elkezdődött eseménysor az első pillanattól az orosz politika figyelmének fókuszába került. Némi zavart csak az okozott, hogy az épp „tandemokratikus” korszakát élő hatalom átmenetileg többszólamúvá vált. Az akkor az elnöki posztot betöltő Dmitrij Medvegyev ugyanis semmiféle kockázatot nem látott az észak-afrikai eseményekben. Amikor 2011 januárjában a davosi világgazdasági fórumon a tunéziai fejleményekről faggatták, minden fenntartás nélkül a tüntetők pártjára állt. Kijelentette, hogy megérti a Tunisz utcáira kivonuló több ezres tömeg demokráciát, kevesebb korrupciót, jobb életminőséget és politikai jogokat követelő fellépését. Sőt, mindehhez még azt is hozzátette, hogy ezeket a problémákat az ország kormányzatának kell megoldania. „Amikor a kormányok nem tudják követni a társadalmi változásokat és elvesztik azt a képességüket, hogy népük vágyait valóra váltsák, akkor, sajnos, beköszönt a káosz és a szervezetlenség” – fogalmazott Medvegyev.⁵⁰ Eközben Putyin teljesen másképp ítélte meg az „arab tavasz” történéseit. A kettejük közti nézeteltérés 2011 tavaszán vált nyilvánvalóvá. Medvegyev ugyanis nem látott okot arra, hogy Oroszország megvétózza azt a nyugati hatalmak kezdeményezte határozattervezetet, amely

⁴⁹ Az Állami Duma több frakciójának képviselője 2005 novemberében törvényjavaslatban (*О внесении изменений в некоторые законодательные акты Российской Федерации*) kezdeményezte az oroszországi civil szervezetek ellenőrzésének megszigorítását. A lépés ellen határozottan tiltakoztak az oroszországi NGO-k vezetői, de nem találtak meghallgatásra. Lásd: Российские НПО резко протестуют против попытки ужесточить контроль над гражданским обществом, [online], 2005. 11. 11. Forrás: Regnum.ru [2017. 05. 11.].

⁵⁰ Медведев назвал ситуацию вТунисе «уроком для любых властей», [online], 2011. 01. 27. Forrás: News.liga.net [2017. 05. 11.].

BT-felhatalmazást készült adni a líbiai légtérzár elrendeléséhez. Medvegyev a külügyminisztérium álláspontját is felülbírálván utasította országa ENSZ-nagykövetét, hogy a szavazáskor tartózkodjék.⁵¹ A vétó mellett kardoskodó líbiai orosz nagykövetet pedig azonnali hatállyal felmentette.⁵² Putyin azonban – aki hitelt érdemlő sajtóforrások szerint a BT-beli szavazás előtt nem olvasta a határozattervezetet – miután megkezdődött a nyugati hatalmak líbiai beavatkozása úgy ítélte meg, hogy a nyugati hatalmak félrevezették Oroszországot és visszaéltek Moszkva bizalmával. Medvegyev azonban meg volt győződve a katonai akció humanitárius jellegéről. Ezzel szemben Putyin úgy látta, hogy a nyugat újabb hatalomváltásba kezdett. Rosszallásának nyilvánosan is hangot adott. Egy újságírói kérdésre válaszolva azt állította, hogy a BT-határozat nem volt teljes, abból fontos garanciális elemek hiányoztak. Szerinte, ha megnézzük, hogy mi került a határozat szövegébe, „rögtön világossá válik, hogy az mindenkinek lehetőséget ad a legkülönbözőbb lépések megtételére egy szuverén állammal szemben”. Majd még hozzátette, hogy mindez őt „a középkori keresztes hadjáratokra emlékezteti”.⁵³ Putyin kemény szavait szóvivője utóbb azzal próbálta enyhíteni, hogy azok csupán a kormányfő magánvéleményét tükrözték, a külpolitika egyébként sem tartozik a kormány illetékességébe.⁵⁴ Medvegyev azonban kitartott véleménye mellett, és ezt nem is tartotta titokban. Néhány újságírót magához kéretett, és újra részletesen kifejtette Líbiával kapcsolatos álláspontját. Szerinte „mindaz, ami Líbiában történik, az a végtelenül felháborító magatartással függ össze, amit a líbiai vezetés művelt, továbbá azokkal a bűnökkel, amelyeket saját népével szemben elkövetett”. Végül pedig leszögezte, hogy „semmiképp sem engedhető meg az olyan kifejezések használata, amelyek a civilizációk konfliktusához vezetnek”, és ennek kapcsán utalt a Putyin által használt „keresztes háború” fordulatra.⁵⁵

A vita ezzel akkor lezárult. Hónapokkal később azonban, amikor már javában folyt a 2012 márciusára kitűzött elnökválasztás kampánya, Putyin újra felvetette ezt a kérdést. Az elnöki székbe visszatérni készülő miniszterelnök a választási kampány részeként programcikkek sorát adta közre. Utolsóként külpolitikai elképzeléseit ismertette. Ez a *Moszkovszkije Novosztjiban* közölt hosszú írás⁵⁶ éppúgy kezdődhetett volna a stratégiai stabilitás szempontjából kulcsjelentőségű orosz–amerikai kapcsolatok, mint a külgazdasági szempontból meghatározó súlyú orosz–EU viszony áttekintésével. Az sem lett volna meglepő, ha a dolgozat a Moszkva számára egyre fontosabbá váló kínai reláció bemutatásával indult volna. De nem ez történt. Putyin külpolitikai programja ugyanis az „arab tavasz” fejleményeinek elemzésével kezdődött. Ez világosan jelezte, hogy az elnöki pozícióba visszatérő Putyin mi-

⁵¹ Медведев: РФ сознательно не наложила вето на резолюцию СБ ООН по Ливии, [online], 2011. 03. 21. Forrás: RIA Novosztjy [2017. 05. 11.].

⁵² Медведев отправил в отставку посла России в Ливии «за неадекватность», [online], 2011. 03. 19. Forrás: Regnum.ru [2017. 05. 11.].

⁵³ Путин назвал резолюцию СБ ООН по Ливии «призывом к крестовому походу», [online], 2011. 03. 21. Forrás: RIA Novosztjy [2017. 05. 11.].

⁵⁴ Раскол в тандеме. Президент и премьер вступили в принципиальный спор в оценках резолюции по Ливии и действий Запада, [online], 2011. 03. 21. Forrás: Gazeta.ru [2017. 05. 11.].

⁵⁵ Медведев назвал высказывания Путина о Ливии недопустимыми, [online], 2011. 03. 11. Forrás: Lenta.ru [2017. 05. 11.].

⁵⁶ Путин, В. В.: Россия и меняющийся мир, [online], 2012. 02. 27. Forrás: Moszkovszkije Novosztjy [2017. 05. 11.].

lyen kitüntetett jelentőséget tulajdonított már ekkor az észak-afrikai és a közel-keleti eseményeknek.

Az, hogy Moszkva elszánta magát és katonai eszközökkel is beavatkozott a szíriai konfliktusba, aligha választható el attól, hogy Putyin szerette volna megakadályozni, hogy Aszaddal valami olyasmi történjen, mint ami történt 2011-ben Kadhafival. Ez nem abban az értelemben volt és maradt személyes ügy, hogy az orosz elnök ne tudná Bassár el-Aszad nélkül is elképzelni Szíria jövőjét, hanem abban, hogy Putyinnak elege lett a saját rendszerére is fenyegetést jelentő „színes forradalmakból”. Azért nem hajlandó Aszad kezét elengedni, mert demonstrálni akarja, hogy nem minden diktátor dönthető meg, vagy ha mégis, akkor sem szabad hagyni, hogy lincselő tömeg végezzen vele. Az is nyilvánvaló, hogy Moszkva szíriai eseményekbe való katonai beavatkozásának további, ennél jóval fontosabb céljai is voltak. Oroszország számára a rezsim megvédése ugyanis azt a lehetőséget is felkínálta, hogy Moszkva ne csak megőrizze közel-keleti jelenlétét, de – siker esetén – meg is erősítse azt. Továbbá arra is alkalmas eszköznek tűnt a beavatkozás, hogy elterelje a hazai közvélemény figyelmét Moszkva ukrajnai kudarcáról. Az ugyanis már jó ideje kiderült, hogy Oroszországnak nem sikerült eredeti céljait elérnie; sem jelentős, az ország számos megyéjére kiterjedő szeparatista mozgalmat nem sikerült kiprovokálnia, sem a kijevi hatalmat nem tudta megdönteni, noha az új, a politikai fordulat nyomán felálló kormányzatnak továbbra is súlyos problémák sorával kellett szembenéznie. De miután nem sikerült fordulatot kieroszakolnia Ukrajnában, és mert a konfliktus további élezése csak tovább növelte volna az Oroszországra nehezedő terheket, el kellett kezdeni a lassú visszavonulást. A szíriai beavatkozás alkalmasnak tűnt arra, hogy a kudarc beismerése nélkül, a hazai közönség figyelmének elterelésével – amit a központi tévécsatornák néhány hét alatt irigylésre méltó profizmussal hajtottak végre – megkezdődhessék a fokozatos kihátrálás.

Túl mindezekon, a szíriai beavatkozás korai szakaszában még az sem volt kizárható, hogy Moszkva azt nemzetközi elszigeteltségének feloldására próbálja majd felhasználni. Ez a feltételezés azonban, ahogy telt az idő, úgy vált egyre valószínűtlenebbé. Már az orosz műveletek megkezdésének módja sem erre utalt. Moszkva ugyanis úgy „lépett be” a szíriai történetbe, hogy még a legelemibb egyeztetésre sem tett kísérletet a nyugati koalíció hatalmaival. Azt ugyanis nehéz lenne egyeztetésnek tekinteni, ahogyan az orosz fél a légitámadások megkezdése előtt alig egy órával arra szólította fel az Egyesült Államokat és szövetségeseit, hogy tegyék szabaddá a szíriai légteret. Később a kiválasztott célpontok is azt erősítették meg, hogy Moszkva a maga útját akarja járni. A légitámadások első napjaiban talán még lehetett azt feltételezni, hogy az oroszok elvétették a célpontokat, de egy idő után ez már nem volt több önámításnál. Egy ideig azt sem lehetett kizárni, hogy az orosz légitámadások azért vesznek célba olyan, a nyugati koalícióval szövetségben álló erőket, mert Moszkva elsődleges célja az Aszad-rezsim megmentése, és miután sikerült ezt teljesítenie, megkezdje majd az Iszlám Állam erői elleni támadásait is. De kiderült, hogy nem ez a helyzet. Ahogy telt az idő, úgy vált egyre nyilvánvalóbbá, hogy az orosz magatartás arra irányul, hogy kész helyzet elé állítsa a nyugatot. Vagyis olyan helyzetet teremtsen, hogy az Egyesült Államoknak és szövetségeseinek csak és kizárólag Aszad és az Iszlám Állam között lehessen választania.

A teljes képhez azonban az is hozzátartozik, hogy Oroszország azért is léphetett be oly könnyedén a szíriai történetbe, mert a nyugati fellépés – már csak a helyi szövetségesek kétes hűsége és megbízhatósága miatt is – felettebb ingatag alapokon állt és részben áll ma is. Az ENSZ BT 2015. november 20-án hozott 2249-es számú határozata⁵⁷ ugyan feljogosítja a nyugati koalíció tagjait is a beavatkozásra, ám az ennek alapján elnyert „mandátumot” Moszkva jóval gyengébbnek tekinti, mint a szír kormány orosz katonai beavatkozást kezdeményező felkérését. A nyugati koalíció szíriai helyzetét tovább bonyolítja, hogy a vele szövetségben lévő felkelőcsoportokat katonai eszközökkel csak az ISIL-lel szemben védheti meg. Ugyanakkor a szír kormányerők ellen csak akkor tudna fellépni, ha azok megtámadnák az Iszlám Állam fegyvereseivel harcoló nyugati koalíciót. Enélkül viszont nem lenne jogi alapja az Egyesült Államok és szövetségesei akciójának. A nyugati koalíció kényes jogi helyzete azonban önmagában nem ad garanciát Moszkva sikerére.

Az már a műveletek megkezdésekor világos volt, hogy a légitámadások önmagukban aligha alkalmasak arra, hogy stratégiai fordulatot erőszakoljanak ki. Anélkül, hogy ne lennének eredményesek a szír kormányerők és az iráni gárdisták levegőből támogatott szárazföldi műveletei, érdemi változásra – stratégiai fordulat kikényszerítésére – nincs esély. Ezzel nyilván Moszkvában is tisztában voltak. Arra azonban nem feltétlenül számítottak, hogy a szír kormányerők és iráni támogatóik ilyen nehezen birkóznak meg ellenfeikkel. Ezért az orosz vezetésnek egy idő után komolyan újra kellett gondolnia, hogy érdemes-e folytatnia a légitámadásokat. A műveletek folytatása két dolgot is jelenthet. Egyrészt azt, hogy Moszkva minden fenntartása dacára mégis szárazföldi erők bevetésére készül, következképpen folytatnia kell a bombázásokat, mert az erőteljes légi előkészítés jelentősen csökkentheti a bevetésre váró szárazföldi erők veszteségeit. A légi műveletek folytatása másrészt azt is jelentheti, hogy Moszkva térségbeli jelenlétének elsődleges célja nem a szíriai helyzet rendezése, de még csak nem is stratégiai fordulat kikényszerítése, hanem annak folyamatos bizonyítása, hogy az Egyesült Államok és szövetségesei a térségben tehetetlenek és kénytelenek Moszkva politikai akaratahoz alkalmazkodni.

Aleppo hónapokon át tartó orosz és szír kormányerők általi bombázása azonban új helyzetet teremtett. A súlyos áldozatokkal járó, a civil lakosságot sem kímélő légitámadások 2016 októberére a végletekig kiélezték Moszkva és Washington viszonyát. De nemcsak az amerikaiak váltak egyre türelmetlenebbé. London és Párizs álláspontja is megkeményedett. Francia részről elkezdtek komolyan mérlegelni, hogy miként lehetne a Nemzetközi Büntetőbíróság elé vinni Aleppo bombázásának ügyét.⁵⁸ Az elhidegülés mértékét mi sem bizonyította jobban, mint az a francia elnöki nyilatkozat, amely pár nappal Putyin párizsi látogatása előtt kérdőjelezte meg az orosz elnökkel történő találkozásának értelmét. Putyin másnap, 2016. október 11-én lemondta franciaországi útját,⁵⁹ október végén pedig arra utasította vezérkarát, hogy függeszse fel az Aleppo elleni légitámadásokat.

⁵⁷ Az ENSZ BT 2249-es határozata „felhívja azokat az államokat, amelyek erre képesek, hogy [...] összhangban a nemzetközi joggal [...] minden szükséges eszközzel lépjenek fel...” az ISIL és az ANF ellen.

⁵⁸ John Irish: *France to seek ICC options for war crimes investigation in Aleppo*, [online], 2016. 10. 10. Forrás: Reuters.com [2017. 05. 11.].

⁵⁹ Путин отказался от визита во Франции, [online], 2016. 10. 11. Forrás: Grani.ru [2017. 05. 11.].

Az orosz–kínai kapcsolatok felértékelődése: remények és csalódások

Moszkva – párhuzamosan azzal, hogy kapcsolatai a nyugati hatalmakkal megromlottak és gazdaságának teljesítménye folyamatosan csökkent – elkezdte egyre intenzívebben keresni a Kínával való mind szorosabb együttműködés lehetőségét. Ebben nyugati elszigetelődése mellett kétségtelenül romló gazdasági teljesítménye játszotta a legfontosabb szerepet. Ez utóbbi, többek között, azzal a következménnyel is járt, hogy Oroszország az ukrainai válság kezdetétől elkezdte újra ütemesen felélni azokat a tartalékait, amelyeket a számára kedvező globális energiakonjunktúra éveiben – 2004 és 2008 nyara, majd 2010 és 2014 nyara között – felhalmozott. Moszkva már 2004 elején létrehozta azt a Stabilizációs Alapot, amelyben megtakarításainak egy részét őrizte. Ez a szuverén alap 2007-ben már az éves szövetségi költségvetés több mint felét tette ki. 2008 elején – tehát még azt megelőzően, hogy a globális válság elérte volna Oroszországot – ezt az alapot kétfelé bontották. Létrehoztak egy, a költségvetési hiány fedezésére szolgáló Tartalék Alapot és egy, a kormány számára nehezebben hozzáférhető Népjóléti Alapot.⁶⁰ A két alapban őrzött – rubelben jegyzett – tartalékok nagysága ekkor már lényegében megegyezett a 2008-as költségvetéssel, vagyis az előző évhez képest megduplázódott, köszönhetően az olajárak 2007 nyarán kezdődő elszabadulásának. Az Oroszországot is elérő globális válság azonban jelentősen visszavágta mind a jegybank akkor már közel 600 milliárd dollárt kitevő nemzetközi tartalékait, mind a Tartalék Alap megtakarításait. Az utóbbiakat lényegében megfelezte, miközben a Népjóléti Alap nemcsak 2009-ben tudta megőrizni érintetlenségét, de az azt követő években is. A Központi Bank nemzetközi tartalékai azonban a válság idején jelentősen lecsökkentek. Értékük mélypontját 2009 márciusában érték el, de még ekkor is 376 milliárd dollárt tettek ki.⁶¹ És ahogyan elkezdett ismét növekedni a kőolaj ára, a jegybanki tartalékok is elkezdtek növekedni. Olyannyira, hogy azok értéke 2013 végén már ismét 510 milliárd dollár felett járt.⁶² A két szuverén alapban pedig mintegy 180 milliárd dollárnak megfelelő rubelt tudtak felhalmozni, ami az orosz GDP csaknem 10%-ának felelt meg.

Am ekkor elkezdődött az ukrainai válság, ennek nyomán pedig a nyugat elkezdett szankciókat hozni Oroszország ellen. A Krím 2014. márciusi annektálása után ezek még igen visszafogottak voltak, de a kelet-ukrainai orosz beavatkozás, majd a maláj gép júliusi lelövését követően komolyan megszigorodtak. Moszkva minderre azzal reagált, hogy augusztustól ellenszankciókat léptetett életbe.⁶³ Eközben a Kreml láthatóan a legkevésbé sem zavarta, hogy ezek a nyugati élelmiszerimportot korlátozó rendelkezések – miközben nyilván veszteséget okoztak az érintett országok agrárágazatának – elsősorban az orosz lakosságot sújtották. A politikai eltökéltség demonstrálása azonban minden más szempont felülírt, ezért Moszkva egy idő után már attól sem riadt vissza, hogy az országba illegálisan bekerülő élelmiszereket látványosan megsemmisítse, ahelyett, hogy ellenőrzött módon eljuttatta volna a rászorulókhöz.

⁶⁰ Стабилизационный фонд разделили, [online], 2008. 01. 31. Forrás: Argumenti i Fakti [2017. 05. 11.].

⁶¹ Az orosz jegybank heti rendszerességgel közli a nemzetközi tartalékok nagyságát. A 2009-es márciusi állapotot lásd: Международные резервы Российской Федерации, [online]. Forrás: az OF Központi Bankja [2017. 05. 11.].

⁶² A 2013 végi állapotot lásd: uo.

⁶³ Указ о применении отдельных специальных экономических мер в целях обеспечения безопасности Российской Федерации, [online], 2014. 09. 06. Forrás: Kremlin.ru [2017. 05. 11.].

Moszkva ebben a helyzetben a korábbiaknál is határozottabban kezdte el keresni azokat a potenciális külső partnereket, akikkel együttműködve mérsékelni tudta volna gazdasági teljesítményének visszaesését. Az orosz vezetés komoly várakozással tekintett Kínára, de csalatkoznia kellett. Rövid időn belül kiderült, hogy az orosz gazdaság „elforgatása” keletre messze nem olyan egyszerű feladat, mint ahogyan azt a hivatalos retorika sugallni próbálta. 2014 tavaszán még minden felettébb ígéretesnek tűnt, annak ellenére is, hogy a két ország közti áruforgalom korábbi, éveken át tartó dinamikus növekedése már 2013-ban megtört.⁶⁴ 2010-ben, amikor a Kínával lebonyolított kereskedelmi forgalom volumene először haladta meg a német relációét, még mindenki arról beszélt, hogy néhány év, és a forgalom eléri a 100 milliárd dollárt, 2020-ra pedig a 200 milliárdot. 2014 májusában, Putyin sanghaji látogatásakor mindez még elérhetőnek tűnt. Annál is inkább, mert épp e látogatás idején írta alá a Gazprom azt a 400 milliárd dolláros megállapodást, amely „Szibéria ereje” néven magisztrális gázvezeték építését irányozta elő, hogy végre megindulhassanak az orosz szállítások Kínába.⁶⁵ A dokumentum aláírása Moszkva számára különösen fontos volt, hiszen azzal meggyőzően demonstrálhatta, hogy hiába léptek hatályba a nyugati szankciók, még sincs teljesen elszigetelve. Független elemzők azonban már akkor figyelmeztettek arra, hogy a szerződés nyilvánosságra került paraméterei azt sejtetik, hogy Moszkva csak nagyon alacsony – az önköltséghez közeli – áron tudott megegyezni kínai partnereivel. Ráadásul a szerződés megkötésekor a kőolaj hordónkénti ára még 110 dollár fölött járt, vagyis Moszkva számára nagyon kedvező feltételek mellett számíthatták ki a beruházás költségeit és megtérülését.

Alekszej Kudrin, Putyin egykori pénzügyminisztere már 2014 augusztusában figyelmeztetett arra, hogy Oroszország Ukrajna-politikája miatt a következő három évben legkevesebb 200 milliárd dollár közvetlen pénzügyi veszteséget lesz kénytelen elszenvedni.⁶⁶ Vagyis pont a felét annak, mint amekkora az értéke – és nem a profitja – annak a három évtizedre szóló, Kínával megkötött megállapodásának, amit a Kreml megpróbált az évszázad üzleteként ünnepelni. Egyelőre azonban az a helyzet, hogy a közel két éve megkötött megállapodásból még semmi nem valósult meg, miközben a kőolaj ára 50 dollár környékén jár, és aligha fog a két évvel korábbi szint közelébe emelkedni.

De nem csak ez okoz problémát a kínai–orosz gazdasági kapcsolatokban. Problémát jelent az is, hogy tovább tart a két ország közti kereskedelmi forgalom csökkenése. Az orosz vámv hivatal adatai szerint 2015 első felében csaknem 30%-kal esett vissza annak nagysága az előző év hasonló időszakához képest.⁶⁷ Eközben tovább folytatódott Kína befektetői érdeklődésének csökkenése is. Míg 2014-ben közel 800 millió dollárt investáltak kínai

⁶⁴ Az áruforgalom 2010-ben 59,3 milliárd dollár, 2011-ben 83,5 milliárd dollár, 2012-ben 87,5 milliárd dollár, 2013-ban 88,8 milliárd dollár, 2014-ben pedig 88,4 milliárd dollár volt. Lásd: По итогам первого полугодия 2015 года объем накопленных китайских прямых инвестиций в экономику России превысил 8 миллиард долларов, [online], 2015. 09. 02. Forrás: az OF Gazdasági Fejlesztési Minisztériuma [2017. 05. 11.].

⁶⁵ Подписан газовый контракт с Китаем, [online], 2014. 05. 21. Forrás: Gazeta.ru [2017. 05. 11.].

⁶⁶ Кудрин оценивает потери РФ от санкции в ближайшие три года в 200 миллиард долларов, [online], 2014. 08. 14. Forrás: RIA Novosztyi [2017. 05. 11.].

⁶⁷ Míg 2014 első felében a két ország közti áruforgalom 42,9 milliárd dollár volt, 2015-ben január és június között már csak 30,6 milliárd dollárt tett ki. Lásd: По итогам первого полугодия 2015 года объем накопленных китайских прямых инвестиций в экономику России превысил 8 миллиард долларов, [online], 2015. 09. 02. Forrás: az OF Gazdasági Fejlesztési Minisztériuma [2017. 05. 11.].

vállalatok Oroszországban, addig a következő év első felében már csak 330 millió dollárt. Mindez azonban eltörpül a kínai vállalkozások másutt megvalósított beruházásaihoz képest. Azok volumene ugyanis 2014-ben 116 milliárd dollárt tett ki, miközben az oroszországi még az egy milliárdot sem érte el.⁶⁸ Moszkva csaldottságát nyilván az is növelhette, hogy kínai hitelekhez sem tud hozzájutni. Vezető moszkvai Kína-szakértők szerint Kína négy nagy állami bankja lényegében elzárkózik a hitelfolyósítások elől. Ezek a pénzüntézetek úgy viselkednek, mintha maguk is betartanák a nyugati szankciókat, noha Peking hivatalosan elítéli azokat. Mindezekben túl talán az sem kedvez az orosz partnerekkel való üzletkötésnek, hogy Kínában immár több éve erőteljes korrupcióellenes kampány folyik. Ilyen körülmények között nyilván senki nem akar fölösleges kockázatokat vállalni az orosz kapcsolat erőltetésével.

Bizonyos jelekből arra lehet következtetni, hogy a két ország vezetése a világpolitika egyes fejleményeit is kezdik egymástól eltérően megítélni. Ennek egyik utolsó példáját az az ENSZ BT-beli szavazás szolgáltatta, amikor Szíria kapcsán a francia határozati javaslatról kellett dönten. Moszkva Szíria ügyében ezt megelőzően háromszor élt vétójogával. Kína mindhárom alkalommal szolidáris volt Oroszországgal és maga is vétót emelt. A francia határozati javaslatról történő október eleji szavazáskor Moszkva negyedszer is élt vétójogával, Peking azonban ezúttal már csak tartózkodott.⁶⁹ Úgy tűnik, hogy az Aleppó bombázása miatt rendkívül feszültté vált nyugati–orosz viszony láttán Kína óvatosabbá vált.

Mit akar Moszkva a nyugattól?

A putyini Oroszország nyugathoz való viszonya nagy utat járt be az elmúlt másfél évtizedben. A korai putyini politika a kétezres évek elején – tekintettel az ország erőforrásainak kilencvenes évekbeli jelentős csökkenésére – kifejezetten kereste a nyugattal való kiterjedt együttműködés lehetőségeit. Az Egyesült Államokat ért 2001-es terrortámadásokat követően Putyin az elsőik között vette fel a kapcsolatot az amerikai vezetéssel, és biztosította Washingtonot Oroszország messzemenő támogatásáról. Ez a döntés részben azzal függött össze, hogy az orosz elnök felismerte, hogy az amerikaiak afganisztáni beavatkozása stabilizálhatja Belső-Ázsia északi részének helyzetét, vagyis jótékonyan befolyásolhatja az egykori közép-ázsiai szovjet köztársaságok biztonságérzetét, mentesítve ezzel Oroszországot bizonyos terhek alól. Másrészt az együttműködés felajánlása azzal a reménnyel töltötte el az orosz vezetést, hogy a nemzetközi terrorizmussal szembeni közös fellépés szabad kezét ad Moszkvának csecsenföldi „rendteremtésében”, az Észak-Kaukázus általános pacifikálásában. Harmadrészt pedig annak lehetőségét is felvetette, hogy a nyugat hajlandó lesz a FÁK-térség országait Oroszország érdekövezetéhez tartozó területként elismerni. Moszkva úgy gondolta, hogy mindez jogos és arányos elvárás a nemzetközi terrorizmussal szembeni közös fellépésért cserébe.

Ezek a remények azonban csak részben igazolódtak. Afganisztánban a nyugati koalíciónak nem sikerült stabilizálnia a helyzetet. A belső ázsiai állam a térségben továbbra is

⁶⁸ Lásd: uo.

⁶⁹ Michelle Nichols: *Russia vetoes U.N. demand for end to bombing of Syria's Aleppo*, [online], 2016. 10. 08. Forrás: Reuters.com [2017. 05. 11.].

komoly kockázati tényező maradt. A második csecsen háborút időközben ugyan sikerült Moszkvának lezárnia, de az Észak-Kaukázusból kiinduló terrorfenyegetést továbbra sem sikerült teljes egészében felszámolnia. A Csecsenföldön kialakított rendszer, bár látszólag stabil, mégis számos kellemetlenség forrása. Ramzan Kadirov autokrata hatalomgyakorlása még az oroszországi viszonyok között is kirívóan önkényes, kínos epizódokkal teli. De mert a térségben már hosszú évek óta nem folyik háború, a külvilág is egyre inkább megfedkezett róla, és hallgatólagosan tudomásul vette az ott kialakult helyzetet. Arra azonban a nyugat továbbra sem hajlandó, hogy az egykori szovjet belső periféria államait az orosz érdekövezethez tartozó országokként ismerje el. De még ha ezt meg is tenné, ezek az új államok és az azokban élő politikai közösségek jó része nem igényli Oroszország gyámkodását. Az orosz gazdasági és politikai minta az új szuverén államok többségében még akkor sem tűnik vonzósnak, ha azt Moszkva alacsony kamatozású hitelekkel próbálja elfogadhatóbbá tenni. Ebben a tekintetben az igazi problémát nem a nyugat jelenti Moszkva számára, hanem az új független államok Oroszországgal szembeni növekvő bizalmatlansága. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az a tény, hogy még Moszkva olyan közeli szövetségesei, mint amilyen Fehéroroszország, Örményország és Kirgizisztán – valamennyien tagjai a Moszkva vezette Eurázsiai Gazdasági Szövetségnek – sem hajlandók az annektált Krím-félszigetet Oroszország részeként elismerni.⁷⁰ Az egykori szovjet belső periféria államai egyre kevésbé „néznek fel” Moszkvára, ehelyett elkezdtek félni tőle. Ez pedig aligha eredményez önkéntes és szívesen vállalt térségbeli integrációt.

Ma már az orosz politikai osztály egy része kész elismerni, hogy az az ambiciózus transzformációs kísérlet, amelybe a kilencvenes évek elején belekezdtek, kudarcot vallott.⁷¹ Nem sikerült sem versenyképes piacgazdaságot, sem konszolidált demokráciát létrehozniuk. Az utóbbi évek kül- és belpolitikáját pedig egyre inkább e felismerés szülte frusztráció határozza meg. A nyugati közösség ezzel a helyzettel nem nagyon tud mit kezdeni. A belpolitikai folyamatokra érdemben nem tud hatni, azon csak az oroszországi politikai közösség tudna változtatni. Egyetlen dolgot tehet, megpróbálhatja az orosz vezetést arra kényszeríteni, hogy tartsa magát a nemzetközi normákhoz, és térjen vissza korábbi kiszámítható magatartásához. Egyelőre azonban nem látszódnak annak jelei, hogy a Kreml kész lenne felülvizsgálni utóbbi években követett politikáját. Minden arra vall, hogy Moszkva számára jelenleg fontosabb geopolitikai érdekeinek érvényesítése, mint a nyugattal való viszonyának rendezése. Belső társadalmi nyomás pedig belátható időn belül aligha fog ezen változtatni. Legfeljebb az ország erőforrásainak jelentős csökkenése hozhat ebben fordulatot.

Mindazonáltal a Kreml legfontosabb külpolitikai célja változatlanul annak elérése, hogy a nyugat ismerje el Oroszországot a világpolitika nagyhatalmi státuszú szereplőjeként. A szíriai beavatkozás egyik mozgatója is az volt, hogy Moszkva visszakerülhessen a „nagyok asztalához”. Ez részben sikerült is, hiszen a szíriai válság Oroszország bevonása nélkül – kiváltképp azok után, hogy a térségben harcoló félként megjelent – aligha rendezhető, és ezzel Washingtonban is tisztában vannak. Az azonban továbbra sem világos, hogy Moszkva, miközben ott ül a „nagyok asztalánál”, kapott-e a szíriai kérdésen túl is „tárgyalási mandátumot”. A jelek egyelőre arra utalnak, hogy nem. Ez a helyzet azonban Moszkva

⁷⁰ Кто в мире признал Крым как часть России (Список стран), [online], 2014. 03. 19. Forrás: Segodnya.ua [2017. 05. 11.].

⁷¹ «России пора подвести черту под неудавшимся транзитом», [online], 2016. 05. 24. Forrás: Svop.ru [2017. 05. 11.].

számára elfogadhatatlan. A kérdés csak az, hogy az eurázsiai hatalomnak vannak-e olyan eszközei, amelyekkel változtatni tud ezen, vagy ha nincsenek, akkor kész lesz-e ebbe a helyzetbe belenyugodni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Путин объявил о духовном единстве России и Украины, которое сильнее любых властей, [online], 2013. 07. 27. Forrás: Newsru.com [2017. 05. 11.]
- Алексей Рыбников: Украина сторонится России, [online], 2013. 08. 20. Forrás: Utro.ru [2017. 05. 11.]
- «Газовые» конфликты между Россией и Украиной, [online], 2013. 10. 29. Forrás: RIA Novosztyi [2017. 05. 11.]
- Доминик Толксдорф: ЕС, Россия и Восточное партнорство: новая динамика отношений при новом правительстве в Германии? [online], 2014. 02. 20., Forrás: IFRI [2017. 05. 11.]
- На Майдан Незалежности прибыла милиция в противогазах, хотя власти обещали не разгонять митинг за евроинтеграцию Украины, [online], 2013. 11. 29. Forrás: Newsru.com [2017. 05. 11.]
- Ксения Капустинская: Украина получит от России 15 миллиард долларов, [online], 2017. 03. 29. Forrás: Segodnya.ua [2017. 05. 11.]
- Кремль: Путин и Янукович не обсуждали вступление Украины в ТС, [online], 2017. 07. 12. Forrás: Grani.ru [2017. 05. 11.]
- Яценюк: Рада не одобрит соглашения Януковича с Путиным, [online], 2013. 12. 17. Forrás: Online.ua [2017. 05. 11.]
- Верховная рада приняла закон об «иностранных агентах», [online], 2014. 01. 28. Forrás: Grani.ru [2017. 05. 11.]
- Украина обратилась в международный трибунал по делу об убийствах на Майдан, [online], 2014. 04. 18. Forrás: Unian.net [2017. 05. 11.]
- Рада отстранила Януковича, [online], 2014. 02. 22. Forrás: Korrespondent.net [2017. 05. 11.]
- Глава СБУ рассказал, как и когда Янукович сбежал из Украины, [online], 2014. 04. 05. Forrás: Korrespondent.net [2017. 05. 11.]
- Ночью неизвестные захватили здание Совмина и крымской Рады, [online], 2014. 02. 27. Forrás: Crimea.comments.ua [2017. 05. 11.]
- Премьером Крыма стал лидер партии «русское единство» Аксенов, [online], 2014. 02. 27. Forrás: Interfax [2017. 05. 11.]
- Гиркин: «Мы насильно сгоняли депутатов Крыма голосовать за референдум по отделению от Украины», [online], 2016. 06. 13. Forrás: Youtube [2017. 05. 11.]
- Аэропорты Симферополя и Севастополя захвачены вооруженными людьми, [online], 2014. 02. 28. Forrás: Polinavigator.net [2017. 05. 11.]
- СМИ: В Крыму отключили телефонную связь и интернет, [online], 2014. 03. 01. Forrás: Novaja Gazeta [2017. 05. 11.]
- Совет Федерации разрешил Путину ввести войска на Украину, [online], 2014. 03. 01. Forrás: Lenta.ru [2017. 05. 11.]
- В Крыму обнародовали окончательные результаты референдума, [online], 2014. 03. 17. Forrás: Narodnaja Volja [2017. 05. 11.]
- Референдум в Крыму о статусе автономии (2014), [online], 2017. 03. 16. Forrás: RIA Novosztyi [2017. 05. 11.]
- Обращение Президента Российской Федерации, [online], 2014. 03. 18. Forrás: Kremlin.ru [2017. 05. 11.]
- Sakleina, T. A.: Соглашение о создании Содружества Независимых Государств. In: *Внешняя политика и безопасность современной России (1991–2002)*, Moszkvai Nemzetközi Kapcsolatok Állami Intézete; Orosz Nemzetközi Tanulmányok Szövetsége; INO Központ, Moszkva, 2002

- Меморандум о гарантиях безопасности в связи с присоединением Украины к Договору о нераспространении ядерного оружия, [online], 1994. 12. 21. Forrás: ENSZ [2017. 05. 11.]
- Действие Большого договора между Украиной и Россией продлено, [online], 2008. 10. 01. Forrás: Grani.ru [2017. 05. 11.]
- Турчинов объявил о начале антитеррористической операции на юго-востоке Украины, [online], 2014. 04. 07. Forrás: Vesti-ukr.com [2017. 05. 11.]
- Песков: не стоит преувеличивать влияние Путина на ополченцев Донбасса, [online], 2014. 07. 01. Forrás: RBK [2017. 05. 11.]
- Террор на высоте. Boeing-777 малайзийских авиалиний упал на территории Украины, [online], 2014. 07. 17. Forrás: Grani.ru [2017. 05. 11.]
- Генштаб России: Вслед за Boeing-777 летел украинский штурмовик Су-25, [online], 2014. 07. 21. Forrás: Grani.ru [2017. 05. 11.]
- Рейс МН17. Продолжаем расследование, [online], 2015. 10. 25. Forrás: Novaja Gazeta [2017. 05. 11.]
- Путин выступил в Польше с речью о Второй мировой войне: Полный текст, [online], 2009. 09. 01. Forrás: Regnum.ru [2017. 05. 11.]
- Путин, В. В.: Новый интеграционный проект для Евразии – будущее, которое рождается сегодня, [online], 2011. 10. 03. Forrás: Izvesztija [2017. 05. 11.]
- Дарья Панкратова: Разница в доходах населения России продолжает увеличиваться, [online]. Forrás: Gosrf.ru [2017. 05. 11.]
- Fishman, Alex: Russian jets in Syrian skies, [online], 2015. 08. 31. Forrás: Ynetnews.com [2017. 05. 11.]
- Кира Латухина: Страна с запасом прочности. Владимир Путин выступил на Петербургском международном экономическом форуме, [online], 2015. 06. 21. Forrás: Rossziszka Gazeta [2017. 05. 11.]
- Встреча с Хамидом Карзаем, [online], 2015. 06. 24. Forrás: Kremlin.ru [2017. 05. 11.]
- Телефонный разговор с Президента США Бараком Обамой, [online], 2015. 06. 26. Forrás: Kremlin.ru [2017. 05. 11.]
- Встеча с главой МИД Сирии Валидом Муаллемом, [online], 2015. 06. 29. Forrás: Kremlin.ru [2017. 05. 11.]
- О российско-американско-саудовской встрече с участием Министра иностранных дел России С.В. Лаврова, Госсекретаря США Дж. Керри и министра иностранных дел Саудовской Аравии А.Аль-Джубейра, [online], 2015. 08. 03. Forrás: Orosz Külügyminisztérium [2017. 05. 11.]
- Пять главных тезисов Путина на Генассамблея ООН, [online], 2015. 09. 28. Forrás: RIA Novosztyi [2017. 05. 11.]
- Песков опроверг сообщения об участии России в бомбардировках позиций ИГ, [online], 2015. 09. 02. Forrás: Interfax [2017. 05. 11.]
- Афины заявили о российских поставках грузов в Сирию в обход Греции, [online], 2015. 09. 08. Forrás: Lenta.ru [2017. 05. 11.]
- Lee, Wayne: Россия расценивает действия Болгарии и Греции как отказ от суверенитета, [online], 2015. 09. 09. Forrás: Golosz Ameriki [2017. 05. 11.]
- Иран открыл небо для российских самолетов с гуппомощью для Сирии, [online], 2015. 09. 09. Forrás: Argumenti i Fakti [2017. 05. 11.]
- Федор Лукьянов: Алавитский Израиль [online], 2015. 09. 10. Forrás: Gazeta.ru [2017. 05. 11.]
- Сирия. Как это было. Российская авиация перебрасывалась в Ливан заранее, [online], 2015. 10. 02. Forrás: Lenta.ru [2017. 05. 11.]
- Российские НПО резко протестуют против попытки ужесточить контроль над гражданским обществом, [online], 2005. 11. 11. Forrás: Regnum.ru [2017. 05. 11.]
- Медведев назвал ситуацию в Тунисе «уроком для любых властей», [online], 2011. 01. 27. Forrás: News.liga.net [2017. 05. 11.]
- Медведев: РФ сознательно не наложила вето на резолюцию СБ ООН по Ливии, [online], 2011. 03. 21. Forrás: RIA Novosztyi [2017. 05. 11.]
- Медведев отправил в отставку посла России в Ливии «за неадекватность», [online], 2011. 03. 19. Forrás: Regnum.ru [2017. 05. 11.]

- Путин назвал резолюцию СБ ООН по Ливии «призывом к крестовому походу», [online], 2011. 03. 21. Forrás: RIA Novosztyi [2017. 05. 11.]
- Раскол в тандеме. Президент и премьер вступили в принципиальный спор в оценках резолюции по Ливии и действий Запада, [online], 2011. 03. 21. Forrás: Gazeta.ru [2017. 05. 11.]
- Медведев назвал высказывания Путина о Ливии недопустимыми, [online], 2011. 03. 11. Forrás: Lenta.ru [2017. 05. 11.]
- Путин, В. В.: Россия и меняющийся мир, [online], 2012. 02. 27. Forrás: Moszkovszkije Novosztyi [2017. 05. 11.]
- Irish, John: France to seek ICC options for war crimes investigation in Aleppo, [online], 2016. 10. 10. Forrás: Reuters.com [2017. 05. 11.]
- Путин отказался от визита во Францию, [online], 2016. 10. 11. Forrás: Grani.ru [2017. 05. 11.]
- Стабилизационный фонд разделили, [online], 2008. 01. 31. Forrás: Argumenti i Fakti [2017. 05. 11.]
- Международные резервы Российской Федерации, [online]. Forrás: az OF Központi Bankja [2017. 05. 11.]
- Указ о применении отдельных специальных экономических мер в целях обеспечения безопасности Российской Федерации, [online], 2014. 09. 06. Forrás: Kremlin.ru [2017. 05. 11.]
- По итогам первого полугодия 2015 года объем накопленных китайских прямых инвестиций в экономику России превысил 8 миллиард долларов, [online], 2015. 09. 02. Forrás: az OF Gazdasági Fejlesztési Minisztériuma [2017. 05. 11.]
- Подписан газовый контракт с Китаем, [online], 2014. 05. 21. Forrás: Gazeta.ru [2017. 05. 11.]
- Кудрин оценивает потери РФ от санкции в ближайшие три года в 200 миллиард долларов, [online], 2014. 08. 14. Forrás: RIA Novosztyi [2017. 05. 11.]
- По итогам первого полугодия 2015 года объем накопленных китайских прямых инвестиций в экономику России превысил 8 миллиард долларов, [online], 2015. 09. 02. Forrás: az OF Gazdasági Fejlesztési Minisztériuma [2017. 05. 11.]
- Nichols, Michelle: Russia vetoes U.N. demand for end to bombing of Syria's Aleppo, [online], 2016. 10. 08. Forrás: Reuters.com [2017. 05. 11.]
- Кто в мире признал Крым как часть России (Список стран), [online], 2014. 03. 19. Forrás: Segodnya.ua [2017. 05. 11.]
- «России пора подвести черту под неудавшимся транзитом», [online], 2016. 05. 24. Forrás: Svop.ru [2017. 05. 11.]